

MƏTBUAT TARİXİ

Şirməmməd HÜSEYNOV

AZƏRBAYCAN ŞURAYI-MİLLİSİ TARİXİNDƏN

Azərbaycan Şurayı-Millisinin 1918 sənə iyun ayının 17-də Gəncədə Fətəli xan Xoyski hökuməti-hazirəsini təşkil edərək bütün səlahiyyəti-hökuməti kəndisinə tövdi ilə tətıl etdiyi qərelərimizə məlumdur. İyunun 17-i Azərbaycan tarixi istiqlalına səbt olunacaq günlərdir. Şurayı-Millinin təkrar həyat və fəaliyyətə başladığı bu gündə fəvqüzzikr günün iclasını qaparkən Şurayı-Milli rəisi Rəsulzadə Məhəmməd Əmin həzrətləri tərəfindən irad olunan nitqi nəşr etməyi münasib gördük.

İştə nitqin məzmunu *

Həzərat! Daha sabahkı iclasımızı açdığım zaman nə kibi məsuliyyətli və ağır bir zaman içərisində bulunduğumuzu ixtar eləmişdim. Tarixi məsuliyyətin bütün o çəkilməz yükünü şimdiki qərarınızla Fətəli Xan Xoyski cənablarının təşkil elədiyi hökumətinin omuzlarına yüklədiniz. Bu qərar bir tərəfdən əhvalın icabı, digər tərəfdən də “blok” ilə “Hümmət”in istefaları üzərinə mənən və şəklən alınma məcburiyyətini hasil etmişdi.

Dünya müharibəsi və Rusiya inqilabının təsiratı ilə yeni doğmuş və həyatı-siyasiyyəyə ilk qədəm basmış olan Azərbaycan qayəsi əhatə olunmaz mühüm dəqiqələr keçiriyor. Bu yeni türk növzadi-siyasəti rüşdü-bülüğ bulub da millətlər zümrəsinə bir amili-həyat olaraq girə biləcək, yoxsa sısqa çocuqlar kibi südəmər halında ikən tərki-həyat edəcəkmidir!? İştə bütün zehinləri işğal edən bir məsələ! İştə bir zamanki müqəddərati-milliyəyi əllərinə alanlar üçün Azərbaycan növzadını tələf etdirməmək kibi müşkül, fəqət müşküllüğü ilə bərabər şərəfli bir vəzifə və məsuliyyət tərtib ediyor. İştə böylə bir zamanda və bu böyük məsuliyyəti-əziminin bari-giranı altına girmiş olduğu halda Fətəli Xan cənabları hüzurunuza çıxıb da etimadınızı istəməklə kəndisinə iqtidar arıyor. Fəqət bunu yaparkən o, diqqət etdiniz yəqin ki, nə qədər sararmış, titrəmişdi. Siz onu ehtimal ki, heç bir zaman və heç bir məkanda bu dərəcədə lərzan və hərasan görməmişdiniz. Bu nəyə bənzər bilirmisiniz? Dəhşətli hängamlarda səfəhati-hərbin məsuliyyətli dəmlərində ricət yapmaq məcburiyyətində qalan bir ordunun mövqei-məxsusi son dərəcə imkanı qədər mühafizə etmək üzrə bırakdığı məfruzəyi istila edə bilən həras və xəşyətə...

* Fəvqüzzikr iclasın mütaliəsini müfəssəl başqa bir nömrəmizdə dərc edəcəgiz.

Əvət, əfəndilər, Azərbaycanın paytaxti-müvəqqəti bulunan Gəncədə naqis də olsa hakimiyyəti-milliyəyi təmsil edən bir müəssisənin şu surətlə meydandan çəkilmək məcburiyyətində qalması heç şübhəsiz demokrasiyanın bir ricası və qüvə-müvəqqətinin bir müvəffəqiyyətidir. Bu ricası ağ və pak qüvvətlərə müqabil qara və napak qüvvətləri təqviyə edəcəkdir. Bu nöqtəyi-nəzərdən baxılınca ilk nəzərdə bizim halımız o qara binanın halına bənzir kibidir. Bu hallar bizdə Rusiya məqsədi-inqilabının iflasına dair bir əqidə hasil ediyordur. Fəqət əfəndilər! Zəvahirə baxmalıyıq, səthi düşünməyək, pək də məyus olmamalıyıq.

Bəncə, Rusiya inqilabi-əzimi hər nə derlərsə-desinlər, qətiyyətlə iflas etmədi. Rusiyada inqilab nə yapacaqdı? Bu suala "Böyük Rusiya" fikri ilə məsmum olan rus inqilabçıları nöqtəyi-nəzərindən degil, inqilabın kəndi təbiətini təhlil edərək cavab verməlidir. Böylə baxılırsa Rusiya inqilabı məzlum və məğdur siniflərlə məhkum millətləri azad etməli idi. Məğdur siniflər, təqdir edəlim ki, istədiklərindən fəzləsini aldılar. Millətlər isə birər-birər kəsb-istiqlal ediyordur. Əvət, dünyanın altıdan birini tutan böyük Rusiya parçalanıyordur. Fəqət inqilab böyük Rusiya yaratmaqları müvəzzəf idi? Qətiyyətlə degildi. İfrata gədən sinif hüriyyətləri əlbəttə ki, təyid olunacaq və mötədil bir şəkə girəcəkdir. Çünki bu hüriyyətin şəkli-haziri heç şübhəsiz ki, hüriyyət degil, bir afət və fəqət bu yolda yapılacaq ricası əminəm ki, hər halda inqilabdan əvvəl mövcud olan hüdudun ötəsindən degil, bərisində təvəqqüf edəcəkdir. Demək, əhval əvvəlkiyə nisbətə hər halda iyi olacaqdır.

Əfəndilər! Bən sabiq Rusiya ərazisində güzəran etməkdə bulunan vəqəyə böylə bakıyordur, buna görə də hala ümidlərimlə bərabər olaraq yaşıyordur. Biliyordur, əfəndilər ki, Azərbaycan Rusiya inqilabının vəz etmiş olduğu müsbət nəzəriyyətlərlə elan etdiyi əqanımi-hüriyyətdən son dərəcədə istifadə edəcəkdir.

İştə müstəqil bir Azərbaycan, siyasətən kəsb-hüriyyət və istiqlal edəcək Azərbaycanda ictimai hüriyyətlər və hüquqi-bəşərə aid dəsturlar hər halda müstəbid Rusiya zamanından daha geniş, daha əlverişli olacağına şübhə etməm. Hətta əfəndilər, söyləmək istərəm ki, Azərbaycan Qafqasiyada ən hüriyyətpərvər və inqilabçı təsəvvür olunan Gürcüstandan daha məsuddur. Çünki burada bizim daxili hüriyyətlərimizə icrayi-nüfuz edən və edəcəgi mütesəvvür bulunan qüvvət yabancısı bir qüvvət degil, öz qüvvətimizdir. (Alqışlar). Burada istiqbal böyük və şanlı bir millətin müxtəlif şöbə və budaqlarını tövhidə doğru gedəcək ki, eyni məqsədimizdir. (Alqışlar). İctimai və hüquqi hüriyyətlərdə bərfərz qaib etsək belə, siyasətən qazanacaq, təlafı məfat edəcəgiz. Halbuki Ukrayna, Gürcüstan və sairə öylə degildir. Əvət, əfəndilər! Pək də naümid olmayalım. Tarixin amali-milliyəmiz nöqtəyi-nəzərindən müsaid bir zamanında olduğumuzu, türk ittihadı üçün fürsət ələ keçdini unutmamalıyıq. Bütün məsaimizi bu hüriyyəti-siyasiyyətin təşəbbüsünə sərf edəlim. Bunun üçün də hər dürlü fədakarlığa amadə bulunalım.

Sizi, ey heyəti-hökumət, böylə bir əmri-əzimin ifası üçün tövki ediyordur, bütün məsuliyyəti öhdəyi-hökumətimizə təhmil etməklə zənn etməyiniz ki,

yalnız qalıyorsunuz. Yetişər ki, siz keçirməkdə olduğumuz zamanın əhəmiyyəti ilə mütənasib, amali-milliyə ilə müvafiq, türklük əlasına, Azərbaycanın hüriyyətinə, türk kütləyi-nasımın mənafeyinə mətuf olan icraatınızda kəhalət və müsahilə göstərməyib də, yorulmaz bir əzmlə çalışsınız. Biz hər zaman sizə məin olmaya hazırız, istədiyiniz zaman bizi kəndinizlə bərabər bulacaqsınız. Biz hüzurumuzla sizə məin olmaya hazır olacağımız kibi icabı təqdirində başqa yollarla da sizi təqviyəyə hazırız. Nitəkim bugünkü tətlimiz dəxi bu hisslə və bu məqsədlə icra olunuyor.

Şurayi-Millinin heyəti-hazirəsi həqqində vaqe olan tənqidatə qarşı buradan bəhs etməyə lüzum görmüyorum. Siz biliyorsunuz ki, bu tənqidat heyətdən ziyadə əsasa mətufdur. Bu münəqqidlər həqqindəki mühakimatı tarixə həvalə edəlim. Bir kaç ay sonra əgər bu vahi tənqidlərdə arzui-millət arayan ərkan əsasın degil, heyətin əleyhində isələr hüriyyət intixabatı təminilə millətin həqiqi tələqqiyatını görürlər. Millət kəndisi bizimlə onların arasında həkəm, o zaman həqq ilə batil də əyan olur.

Şimdi artıq bu ağır günlərdə öhdəsinə bir vəzifə tövdilə tərək etdigimiz hökumətə ərzi-vida edəlim də ayrılalım.

Əfəndilər! Sizdən, kəndi həqqində əzvi-əhtiramdan başqa bir şey görmədigim əziz arkadaşlarımdan ayrıldığım əsnada öhdəmə vagüzar etmiş olduğunuz vəzifə saiqi ilə yapmış olduğum qüsurlarımın əvəzini diləməgi ayrıca istirham edərim. Şimdi vəqt gəliyor, saəti-vida vuruluyor. Yekdigərinə qardaşcasına əlvida edəlim. Və ayrılırkən – əfəndilər! Bu ümidlə gedəlim ki, inşaallah yakında, Azərbaycanın paytaxtı bulunan Bakıda Azərbaycan Məclisi-Müəssisan dairəsində buluşuruz.

Yaşasın Azərbaycan, yaşasın türklük! (Şiddətli və sürəkli alqışlar). Məclis saət ikidə qapanıyor.

Azərbaycan”, 16 təşrini-sani (noyabr) 1918, №41